

Szabadkai kisiskolások nyelvhasználati sajátosságai

Témavezető: dr. Silling István

Az utóbbi évtizedekben egyre több szó esik a fiatalok életéről, kultúrájáról. Az ifjúság világának, életének, felfogásának, tevékenységének teljes megismeréséhez nagyon sokszor a nyelvi megnyilvánulások szolgáltatnak nélkülözhetetlen adatokat. Az ifjúsági kultúra paradigmaváltásainak kutatása során a fiatalokhoz szorosan és elválaszthatatlanul hozzátartozó sajátos nyelvhasználatot is vizsgálnunk kell.

Ahhoz, hogy a diáknyelvet tanulmányozhassuk, elengedhetetlen e szó vizsgálata. A magyar nyelvű értelmező kéziszótár megfogalmazása szerint:

„A diáknyelv a diákok beszédmódja, csoportnyelve, amely a köznyelvtől főleg tréfás, játékos szóképzésben és az iskolai élet fogalmainak elnevezésében különbözik.”⁵⁶

Dolgozatom a szabadkai kisiskolások nyelvhasználati sajátosságait vizsgálja. Az általános iskola alsó tagozatosaival kitöltetett kérdőívem és a hanganyagok alapozzák meg a munkám. Nehéz egy ilyen felmérés elvégzése, mert túlságosan összetett ahhoz, hogy minden apró részletre kitérjek. Nem csupán az idő szűke miatt, hanem a diákok elzárkózottsága, őszintétlensége, megbízhatatlansága, ellenállása is nagyban befolyásolta a kutatást, a diáknyelv vizsgálatát.

Az anyaggyűjtés

A vizsgálat többféle módszerrel történt:

- kérdőívvel
- interjúkkal
- spontán megfigyeléssel.

A kérdőívben egyaránt használtam zárt és nyitott kérdéseket. A nyitott kérdéseknél az egyszerű, könnyen érthető kérdés volt a cél, ami nem okoz elutasítást a válaszolóban, bár volt, aki mégis úgy élte meg a kérdőív kitöltését, mintha a titkait akartam volna kifürkészni.

A kérdőív kérdései négy csoportba oszthatók:

1. kérdéscsoport: identifikációs kérdések, amelyekben a kérdőívet név nélkül kitöltő személy saját magáról, illetve családjáról ad meg adatokat

2. kérdéscsoport: a kedvenc időtöltésekről, televíziós műsorokról ad információt, valamint a köszönési formákról és az iskolában kapott rossz jegyhez való viszonyulásról (1–4. kérdés)

3. kérdéscsoport: a szógyűjtésre fókuszál – az iskola, a szórakozás, tulajdonságok, étkezés területeire tér ki (5. kérdés)

4. kérdéscsoport: a mondatszerkesztéseket vizsgálja (6 -7. kérdés).

⁵⁶ Juhász–Szöke–O. Nagy–Kovalovszky (szerk.) [1975]. *Magyar értelmező kéziszótár*. Budapest, Akadémiai Kiadó (2. kiadás)

Összesen 186 kérdőív került feldolgozásra. A tizenhárom szabadkai általános iskola közül tízben folyik magyar nyelven oktatás. Jőmagam öt általános iskolában jártam és készítettem felmérést. A kérdőívet második, harmadik és negyedik osztályosok töltötték ki.

A Szabadkai Rádió munkatársaként számos hanganyag szolgáltatott számomra gyűjtési lehetőséget. Hetente egyszer a rádió hullámhosszán hallható a Gyerekszaj című műsor, melyben egy-egy osztály mondja el véleményét egy adott témáról. A riportokat nagyobb részben Horváth Rice Valéria készítette, nekem kétszer volt alkalmam kérdezni a diákokat. Ezekben a hanganyagokból nemcsak a különböző diáknyelvi szavakat gyűjthettem össze, hanem megfigyelhettem a mondatok szerkesztését is.

A harmadik csoportba a spontán elszólások tartoznak. Osztálytanító-jelöltként egyre többet forgok kisdíkok körében. Gyakorlatokra egy kis füzettel jártam, és jegyzeteltem minden egyes „elszólást”, amelyek az órán és a szünetekben elhangzottak.

A továbbiakban a kérdőív 3. kérdéscsoportjából mazsolázgatok.

Szógyűjtés

Az adott szavaknak kutattam a szinonimáit az általános iskolák alsó osztályos diákjai között.

A diáknyelvet nem szűkíthetjük le az iskolai élet szakszlengjére, hiszen figyelembe kell vennünk a köznapi, társadalmi életüket, érintkezésüket szűkebb és tágabb környezetükkel. Az idő előrehaladtával ez a hatás egyre erőteljesebben jelentkezik. A legnagyobb múltú témakörök természetesen az iskolai élethez fűződnek. Egyik legjellegzetesebb ide tartozó téma a tanárok, tanulóársak megnevezései, a becenevek. Itt meghatározóan fontos megnevezési szempontok a külső (testi) és a belső (lelki) tulajdonságok.

Több csoportba sorolhatnám a kutatott szavakat:

1. az iskola életéhez fűződőek
2. személyek megnevezései
3. külső tulajdonságok
4. belső tulajdonságok
5. köznapi cselekvések
6. tárgyak
7. ruházati cikkek

Sok tanuló üresen hagyta a táblázatban ezen sorokat mondván, hogy ők nem használják őket másképpen. Voltak bizalmatlanok is, akik nem merték beírni az általuk használt, mondott szavakat. Előfordult olyan is, aki nem az adott szó szinonimáját írta le, hanem ami eszébe jutott a szóról, tehát például érzelmeket társított hozzá: az unalmas idegesítő, dühítő, pocsék stb.

A kifejezéseket a diákok által leírt formában, változatlanul közlöm.

Az iskola életéhez fűződő szavak:

Tanító néni/tanító bácsi: tacsi, tanci, tancsi, tancsika, tancsó, tanárnő, tanító, tantónéni, tatibácsi, tencsi

Igazgató: a fő, agyamosó, dili, diri, dirinéni, főnök, gató, igaz, igaz néni, igazgata, igazgatonéni, igazgatonő, igazít, igaztató, igi, iskola királynője, iskola szépsége, izgató, izgató néni, izgi, néni, puli, spark, tanár, tanár úr, tancsi

Angoltanár(nő): angol, angol tanár, angol tanárbácsi, angol tancsi, english ticsör, giotin, inglis, kakas, tanár, tanárbácsi, tanárnő, tanárúr, tanci, tancsi, tanítóbácsi, tanítónéni, teacher, ticer, tics

Bukott diák: agyatlan, béna, buki, bukó, bukós gyerek, bukott, buksi, buksi diák, bukta, bunkó, buta, dilis, egyes tanuló, féleszű, fúj, gyagya, gyagyás, gyenge, hasraesett, hever, hülye, karó, kisköcsög, lakat, looser, lüke, lusta, lúzer, lúzer diák, megbukott, rossz diák, rossz sorsú, rossz tanuló, számár, szegény, ügyetlen

Takarítónő: banya, boszi, burnyák, kedves, mérges, néni, portás, portörő, rend, seprű néne, söprögető néni, szemtes, szemetes nő, szolga, takács, takarít, takarító, takarító nőci, takaró, takarónő, taki, takinő, tisztító, vécepucoló, wc-s, wc tisztító

Védőnő: átnézőnő, biztonsági nővér, bogaras, bogarász, bogarászó, bolha néző, büdöske, doktor, doktornéni, dzsuvás nő, egészségügyis néni, hajbuzeráló, hajtakarító, hajturkáló, hajas néni, hajkotorászó, hajkúpász, hajnéző, hajnézőke, hajturka, hajtúró, kisművér, kullancsellenőrző nővér, nővér, nővérke, orvos, patri, szesztra, tetősnéni, tetű, tetűasszony, tetűnéni, tetű néző, tetűs, tetűs néné, tetűs néni, tetűs nő, tetűs nővér, tetűsnéne, tetűző, tetves néni, tetves nővér, tetveske, tetvész, tetyűs néni, tisztaság, tisztaságnéző, úrasszony, védőnővér

Dolgozat: dili, doga, dogi, dógozat, dolcsi, dolga, dolgi, doli, ellenőrző, felmérő, írásbeli, Isten verése, szar, teszt, tudásfelmérő, tudáspróba, tudi, ügyességi, ügyi, vezsbánka

Egyes: be, bugáncs, búger, bunkó, egyi, elégtelen, horog, intő, kampec, kampó, kapó, karó, karós, kéc, keca, kupa, legrosszabb osztályzat, nullás jegyet kap, one, peca, pecabot, pecsétes egyes, rossz jegy, számár, szerencsétlenség, villanykaró

Jó tanuló: agygép, beképzelt, Einstein 2, jegyes, jeles, jó, jó diák, kitűnő, kínzó, kiváló, legjobb tanuló, mázlista, nagyraevaló, OK, OK tanuló, okiloki, okos, okoska, oktondi, ötös tanuló, stréber, szerencsés, színikitűnő, szüper, ügyes, újonc, zseni

Rossz tanuló: az, aki nem melegít eleget, béna, bukott diák, bukott, bunkó, buta, buta tanuló, butus, butuska, csonthülye, egyeske, elégtelen, elégtelen tanuló, gyagya, hülye, köcsög, lúzer, nem igyekszik, nem jó tanul, nem stréber, rokiraki, rossz, rossz diák, számár, szar tanuló, szerencsétlen, született looser, tuskó, ügyetlen

A nemek megnevezései:

Fiú: alap, barát, bratyó, csávó, csósz, dud, fíjú, gyerek, haver, hülye állat, ifjú, kisfíú, kistökös, kölkök, legény, macsó, pasi, srác

Lány: barátnő, boszi, csaj, csajjé, csajszi, hölgy, kényes, kényeske, kiscsaj, kislány, leány, liba, nő, nőce, ribá, ribanc, szépségek, tyúk, vadmacska

A külső tulajdonságok megnevezései:

Szép: aranyos, bájos, bombázó, csecse, csecseském, csini, csinos, csodálatos, csodás, de szép, divatos, dögös, ellenállhatatlan, faka, fakán néz ki, gyönyörű, gyönyörűség, jó, kibaszott jó, maca, nő, ronda, sirály, szebb, legszebb, szépített, szexi, tetszik

Csúnya: banya, Betti (a csúnya lány), csúf, de csúnya, fúj, kövér elefánt, nem szép, ocsmány, ragya, randa, rossz, ronda, rondaság, rusnya, rút, szörnyeteg, undorító, vécé
Sovány: anorexiás, ásónyel, bege, beteg, csecse, csont és bőr, csontkollekción, csonti, csontoska, csutka, de sovány, deszka, fogpiszkáló, hajszálnyi, gebe, gebe, mint a villám, gebedt, gebó, gereblye, gíbic, giliszta, görcs, karcsú, kebersz, kertitörpe, nádszál, pácika, pálcika, ringyó, sován, sovány, soványka, sovi, vékony, vékony, mint a fogpiszkáló, vézna, zörgőcsontú

Kövér: bebela, buckó, daci, dagadég, dagadék, dagadt, daganat, dagi, debela, debeli, disznó, disznó pestis, döci, döckös, dogi, duci, dunci, dundi, elefánt, elhízott, gombóc, hájas, hájas disznó, hájpacák, hízott, hordó, hurkás, húsos, kövér, mint a disznó, óriáshasú, pocis, puffadt, pufók, tank, tehén, telt, teltebb, testes, tömött, túletetett, túlsúlyos, vastag, víziló, vízidisznó, zsírpacni

Szőke: arany, barbi, buta, ciklon, csini, fehér, fehér hajú, fényes, hülye, hülye szösz, liba, ősz, ribanc, sárga, szépség, színeske, szőke liba, szőkeség, szőkice, szösz, tejfölöshajú, zösz

Vörös: barbi, barnás, beképzettek, bordó, boszi, boszorkány, piros, sötét, tavasz, tűz hajú, szeplős, veöres, véres, vérszínű, vör, vörösi, vorda, vöri, Vörös, mint a vörösbegy, vöröske

Alacsony: alacsony, mint a veréb, hosszú, icurka-picurka, kertitörpe, keskeny, kicsi, kis, kiséger, kisművészi, kistermetű, kisz, kityi, lilikúti (Liliputi helyett), mini, óriás, pici, pirinyó, porre, pöttöm, pöttön, Pöttön Panna, tökmag, törpe, töpörtű, törpez, törpi, törpika

Magas: égimeszelő, Eiffel-torony, gerenda, giraffe, Góliát, jeti, Magas, mint egy oszlop, mamut, marha nagy, nagy, nagy számár, Nagy, mint a zsiráf, nagytermetű, nyakigláb, óriás, óriási, számár, torony, zsiráf

Különböző belső tulajdonságok szinonimái:

Ideges: abnormális, agresszív, agyrém, bideges, csupa ideg, depressziós, idegbajos, dühös, felfúj, felhúzó, felhúzó, felkapta a vizet, feszült, főbaszódik, főbaszódik, főhúzó, főhúzó, főkapta a vizet, főlámpa, goromba, ideg, idegbajos, ideges, idegrém, idegtépő, izgalmas, izgi, izgul, kiabálás, kirobbanó, méregpipa, mérges, mindjárt szétduzzan, nyugtalan, olyan, mint a bika, pipa, piroska, pukkad, stressz, szétduzzan a méregtől, szívbeteg, tiszta ideg, türelmetlen

Unalmas: dühítő, elalszik, hüje, idegesítő, katica, kibíthatatlan, mérges, oncsi, pocsek, semmilyen, sokat dumál, szar, ú de unalmas, uncsi, uni, untató

Jó: aranyos, bazi jó, cool, csúcs, de jó, elmegy, faka, fakó, frankó, jobb, kafa, kedvelem, kedves, kiráj, király, kitűnő, kiváló, klassz, OK, okay, oké, oki, okos, profi, remek, rendes, szupe, szuper, szupi, tök jó, tökéletes, tökszuper, túrhető, ügyes, zsír

Nagyképű: barom, beképzelt, beképzelt disznó, beszédes, bunkó, büszke, dicsekvő, főlvágós, frajer, hencegő, hülye, janiskodik, kakas, kényes, képmutató, kockapofa, köcsög, magának való, majom, malac, mamlac, nagy a pofája, nagyarcú, nagyfejű, nagyon kimutatja magát, nagybélű, nagyképű kis liba, nagymenő, nagyokos, nagypofa,

nagypofájú, nagyszájú, ő a nagy valaki, okoskodó, önfejű, önző, parancsolgató, pofa, pofátlan, pofázós, rossz, szemtelen

Egyéb:

Számítógép: barátom, comi, compi, compjűter, computer, compy, gép, kobi, kompi, kompjűter, kopi, számító

Kerékpár: bájsz, bicaj, bici, bicigli, bicikli, bicj, bicó, bicsigli, bocikli, bringa, cajgli, canga, cengári canga, cvajgli, kétkerekű, kicikli, pecili

Tornacipő: budi, büdös, büdös papucs, búzbomba, cipellő, cipő, csuka, lábcipő, pacsni, patika, pipi, sportcipő, tonicipő, tornacsuka, tornapacsni, tornapatika, tornapatkó, vászon

Étel: csocsalék, ebéd, ebédel, enni, ennivaló, kaja, kotyvalék, nyami, táplálék, uzsi, zaba

Toalett (mosdó): dupla w simpla c, illemhely, klotyó, klozet, pöcegödör, retyó, szanitár, szaróka, tűzoltóság, v.c., vc, véce, vécé, w.c., wc, wéce, wécé

Zacskó: acsi, acskó, kesza, nejlon, nejlonacskó, nylon, szatyor, szotyor, zacsek, zacsesz, zacsi

Ruha: anyag, blúz, cucc, gönc, gúnya, hacuka, holmi, maica, majica, naci, nadrág, öltöny, póló, raccsi, ránk való, rongy, rövid ujjú, ruci, ruhácska, ruhesz, ruhez, szerkó, szoknya, trikó

Telefon: csörgő, elcsi, kagyló, mobil, távbeszélő, tel, tela, telcsi, teleport, teletun, teli, tercsi, tetcsi, vezetékes, vezetékes telefon

Láthatjuk, hogy a *mondd másként azt, hogy...* feladatból, milyen sok asszociáció születhet az élet (diákélet) szinte minden területéről. A kapott adatokból kiviláglik, mi minden foglalkoztat egy 7–10 éves kisgyereket.